

Francis Bacon: Nová Atlantida

(práce z dějin filosofie)

Linda Skolková, INSK, 1. ročník bakalářského studia, LS 2002/2003

I. Úvod

Kdybychom se chtěli dozvědět, proč se Francis Bacon rozhodl sepsat utopické dílo *Nová Atlantida*, pak bychom možná mohli zůstat rovnou v jeho vlasti, tedy na britských ostrovech, protože právě zde žil i humanista a státník Thomas More, jenž zde již roku 1516 vydal dílo, které ideálnímu rozvržení lidské společnosti dalo jméno – svou proslulou *Utopii*, což byl původně – podobně jako Baconova Nová Atlantida – název smyšleného ostrova (obyvatelé Baconova ostrova svou vlast nazývají ovšem Bensalem¹).

Baconovo dílo vychází roku 1627, což ovšem autorovi zřejmě už příliš potěšení přinést nemohlo, neboť již předchozího roku umírá, a to ve věku pětasedesáti let.

V Nové Atlantidě se pochopitelně zrcadí i poměry, za nichž Francis Bacon žil, to jest poměry tudorovské a následně Stuartovské Anglie. Kdyby Bacon nežil na ostrovech (což je samo o sobě podnětným námětem k přemýšlení nebo alespoň ke krátkému zamyšlení, protože vztah mezi Angličany a zbytkem Evropy je pochopitelně kapitolou samou pro sebe), odkud vzešla i iniciativa založit na tehdy vlastně teprve nedávno objeveném území nového kontinentu první anglické kolonie,² možná by jej nenapadlo psát o tom, že původní Atlantidou byl vlastně americký kontinent, který měl být ovšem v minulosti postižen velkou potopou, což mělo za následek, že celý světadíl byl vzhledem k obětem na životech způsobených velkou vodou osídlen velmi malým počtem obyvatel.

II. Mozaika postřehů o díle

Již v předmluvě k Nové Atlantidě je řečeno, že vzor vědeckého ústavu zvaného Šalamounův dům je v podstatě nedostižný, ovšem většina nápadů je alespoň v nějaké formě uskutečnitelná. Implicitně se to však týká státní organizace celého ostrova, ovšem ta v díle není konkrétněji rozebrána, protože například výklad zákonodárství ideálního státu by prý byl pro autora příliš pracný a zdoluhavý. Z dnešního hlediska a s jistým stupněm nadhledu můžeme opravdu prohlásit, že výzkumné ústavy nejruznějších charakteru mohou na podobném principu, jaký Bacon popsal ve svém díle, opravdu fungovat.

Nejprve se ale podívejme na ostatní aspekty Baconovy utopie. Nová Atlantida je dílem, v němž dosti podstatnou roli hraje náboženství, konkrétně křesťanství. Již na samém počátku se cestovatelé na lodi dostávají do problémů způsobených nepříznivým počasím a následně nedostatkem zásob, takže se obracejí k Bohu, protože už nevidí jiné východisko ze své nezáviděníhodné situace. Křesťanství jim pomůže také v další etapě jejich cesty, kdy se jim podaří připlout právě k břehům Nové Atlantidy. Díky tomu, že jsou křesťané, nejsou piráti a neprolili v posledních čtyřiceti dnech krev, jim je dovoleno vstoupit na břeh, aby mohla být nemocným z lodi poskytnuta lékařská pomoc na pevnině. Na počátku díla se také uplatňuje představa, že až mořeplavci opět odplují, budou mít možnost se s ostrovy právě díky víře setkat v království nebeském. Cestovatelé se také dozvídají, jakým zázračným způsobem se vlastně do Nové Atlantidy křesťanství dostalo. Díky situování popisovaného zázraku do období zhruba dvaceti let po Spasitelově nanebevstoupení je rovněž zřejmé,

¹ V této práci dávám přednost označení ostrova jako Nová Atlantida, protože podle mého názoru toto označení lépe vystihuje podstatu věci.

² Primát zde má město Jameston založené již roku 1607, z hlediska názvu státu Virginie není bez zajímavosti, že je pojmenován na počest anglické královny Alžběty I.

že křesťanství se na ostrově ujalo velice brzy, ba prakticky dříve než na evropském kontinentě, kde byli křesťané ještě dlouho naopak pronásledováni. Zázrak je navíc umocněn tím, že ačkoliv na ostrově žili kromě domácího obyvatelstva i Židé, Peršané a Indové, všichni mohli číst Knihu a List (všechny kanonické knihy Starého a Nového zákona, a to včetně knih, které v té době ještě nebyly napsány – je zde evidentně velice podivuhodným způsobem manipulováno s časoprostorem), jako kdyby byla napsána v jejich mateřštině, čímž byla země zachráněna před pohanstvím. Bez zajímavosti není ani to, že ostrovní Židům je nadále povoleno svobodně vyznávat svou víru, navíc tito Židé Kristovi přisuzují jen ty nejdokonalejší vlastnosti, což je ovšem v příkrém rozporu s tím, jakým způsobem jej hodnotí Židé žijící kdekoli jinde.

Detailní popis Rodinné slavnosti může připomínat některé zednářské praktiky, ovšem zednářství vzniká až začátkem osmnáctého století (jaká to náhoda, opět v Anglii!). V souvislosti s Baconem připadá v úvahu spíš inspirace esoterickým bratrstvem rosenkruciánů.

Podnětnou myšlenkou aktuální i (nebo zvláště) v dnešní době je také otázka vymýcení korupce, která je v díle vyjádřena poněkud mírněji, dokonce je použito zvláštního výrazu *dvojí plat*, a to ve spojitosti s úředníky, kteří by se nechávali obdarovávat nad rámec své zasloužené mzdy. Když se ovšem naši cestovatelé pokusí vyjádřit podobným způsobem svou vděčnost, jsou s laskavostí odmítnuti.

Z filosofického hlediska jistě zaujme i zvláštní situace, která by se dala charakterizovat Jaspersovou terminologií jako mezní či limitní. Hrdinové příběhu se totiž nacházejí v neurčité situaci, která může budit úzkost (nikoli strach, protože zpočátku nevědí, co je na neznámém místě může čekat), cítí, že jsou kdesi mezi životem a smrtí, mezi Starým a Novým světem, takže jim může oprávněně připadat, že byli vyvrženi z normálního světa a že se nacházejí na místě překračujícím možnosti jejich představivosti.

Zpočátku příběh vypadá jako mírnější varianta temné orwellovské vize společenského pronásledování, protože cestovatelům je přikázáno (byť velice decentním způsobem, ale přece jenom přikázáno) strávit tři dny v uzavření klášterních zdí a oni tuší, že přitom budou pozorováni. V té chvíli ani nevědí, jestli jejich chování a jednání nebude například vyhodnoceno, aby se na podkladě tohoto zkoumání rozhodlo o možnosti nebo nemožnosti jejich dalšího setrvání na ostrově. Vzhledem k tomu, že se jedná o utopii, tak samozřejmě nakonec všechno dobře dopadne a mořeplavci mohou s ostrovaný sdílet jejich vlast prakticky po libovolně dlouhou dobu, a to dokonce na státní útraty. Za to je od nich vyžadováno, aby se bez zvláštního povolení nevzdalovali za městské hradby.

Jasně vymezenými pravidly soužití na novém místě i dalšími rysy může Baconova práce dnešnímu čtenáři připomínat dílo *Ztracený obzor* (v originále *Lost Horizon*), které ve dvacátém století píše James Hilton a v němž se jedná o unesení letadla s poněkud nesourodou skupinou pasažérů, kteří se následně podle předem připraveného plánu dostávají do bájněho vysokohorského kláštera Šangri-La, v němž se snoubí buddhismus s křesťanstvím. Je s nimi zacházeno podobným způsobem jako s Baconovými mořeplavci. Navíc zde hraje také důležitou roli vzdělání, protože přestože se klášter nachází na špatně přístupném místě, má vynikající knihovnu a dochází zde k významným objevům, byť ty se zpětně do okolního světa nedostávají.

Podobně jednosměrná komunikace se u Bacona uskutečňuje mezi Novou Atlantidou a zbytkem světa, protože zatímco v minulosti ostrov rozvíjel poměrně čilé obchodní a kulturní styky s okolními zeměmi, od jistého okamžiku, kdy bylo králem rozhodnuto, že ostrov se může nadále vyvíjet samostatně a je zcela soběstačný, byly přerušeny prakticky veškeré kontakty. Jediným spojením s okolním světem se pro obyvatele ostrova (ovšem kromě občasných cizinců, kteří se sem zabloudí například kvůli nepříznivé situaci na moři) stane vysílání tzv. kupců světla (viz schéma na další straně), kteří s patřičným vybavením finančními prostředky plují do cizích zemí, kde skývají svou totožnost, nakupují knihy, vzorky nejrůznějších věcí apod. Jinými slovy to znamená jediné – v Nové Atlantidě dochází k ohromující kumulaci vědeckých poznatků i řemeslných dovedností, které jsou dále rozvíjeny, a proto jsou ostrované na mnohonásobně vyspělejší úrovni než jakákoli jiná země v reálném světě Baconovy doby.

Nyní se již tedy dostáváme k jádru věci, totiž k Šalamounovu domu neboli Koleji šesti dnů, což je zařízení zaměřené na studium výtvorů a tvorů božích. Má to být vlastně dům ke zkoumání pravé podstaty věcí. Hovoří-li se o poznání, používá se termínu Světlo, jak je ostatně dobře patrné i z následujícího schématu, které znázorňuje i pracovní náplň jednotlivých skupin obyvatel Šalamounova domu:

**OSAZENSTVO
ŠALAMOUNOVA
DOMU**

KUPCI SVĚTLA

přinášení informací
z ciziny

SLÍDIČI

sepisování pokusů

HLEDAČI TAJEMSTVÍ

shromažďování
pokusů

KUTAČI = PRŮZKUMNÍCI

provádění
nových pokusů

KOMPILÁTOŘI

sumarizace a klasifikace
pokusů

OBVĚNITELÉ = DOBRODINCI

výběr užitečných
výsledků

NOSIČI SVĚTLA

řízení nových
pokusů

ROUBOVAČI NÁPADŮ

provádění nových
pokusů

TLUMOČNÍCI PŘÍRODY

zobecňování experimentů
a formulace axiomů

UČEDNÍCI A NOVICOVÉ
SLUŽEBNÍCI A POMOCNÍCI

Přehled českých a anglických jmen jednotlivých pracovníků Šalamounova domu:

kupci světla	merchants of light
slídiči	depredators
hledači tajemství	mystery-men
kutači = průzkumníci	pioneers = miners
kompilátoři	compilers
obvěnitelé = dobrodinci	dowry-men = benefactors
nosiči světla	lamps
roubovači nápadů	inoculators
tlumočníci přírody	interpreters of nature
učedníci a novicové	apprentices and novices
služebníci a pomocníci	servants and attendants

III. Závěr

Baconovo dílo *Nová Atlantida* jsem si vybrala k četbě nejenom kvůli svému zájmu o kulturu anglicky mluvících zemí, zejména pak britskou, ale i s ohledem na studijní obor, protože informační studia a knihovnictví v sobě jako jednu z nejpodstatnějších složek zahrnují také odborné a v užším smyslu vědecké informace. S tím souvisí také nutnost zkoumání toho, jakým způsobem probíhá nejčastěji komunikace ve vědeckých komunitách. A právě to Bacon v rámci popisu fungování Šalamounova domu velice výstižně nastiňuje. Navíc je zde akcentován i jeden z etických problémů (jenž může být zařazen do informační etiky jakou součástí etiky obecné), který je v *Nové Atlantidě* (na rozdíl od našeho světa) apriorně vyřešen – a to je otázka zneužitelnosti vědeckých objevů. V *Nové Atlantidě* panuje ideální stav, kdy veškeré vědecké zkoumání je zaměřeno na rozvoj ostrova a jeho obyvatel. Přestože toto nemůže nikdy ve skutečném světě nastat (možnost budoucího zneužití se zvláště v základním výzkumu dá těžko predikovat), může nám Baconova utopie posloužit jako inspirace k zauvažování nad tím, že tyto a podobné problémy vůbec existují. To už může být prvním krůčkem k jejich nápravě alespoň v rámci uskutečnitelných možností.

Při zpracovávání této práce jsem vycházela jak z českého překladu, tak z originální anglické verze díla *Nová Atlantida*:

Bacon, Francis. *Nová Atlantida*. Přel. Alois Bejblík. 3. vyd. Praha: Mladá fronta 1980. 107 s. Prameny sv. 36.

Bacon, Francis. *The New Atlantis*. [www dokument] c1993 [cit. 2003-06-20]. Dostupné z www: http://www.constitution.org/bacon/new_atlantis.htm